

UTÓSZÓ

A mai román állam - láthatjuk - a románság történelmének legsötétebb politikai hagyományait folytatja. Az igazság és a méltányosság elve ebben a legcsekélyebb szerepet sem játszik, még a saját népe irányában sem, hogyan is igényelhetnék ezt a nemzetiségek.

Ez nem jelenti azt, hogy a politikában a múlthoz képest semmi sem változott. A változás mindenekelőtt a hatalmi helyzet megváltozásához kapcsolódik: a románok uralmi pozícióba kerülésével mindazok a jogok, melyek megszerzésére ők hajdan törekedtek, érvényességüket veszítették a kisebbségi helyzetbe süllyedt etnikumok számára. (Pedig az utóbbiakban fel sem villant az az igény, hogy külön *nemzetnek* nyilvánítsák őket, mint tették azt az erdélyi románok vagy a bácskai szerbek 1848-ban.)

Hajdan a magyarországi nemzetiségek között általános felháborodást keltett, hogy 1848-ban a magyart nyilvánították államnyelvnek, s hogy a kiegyezéskor az ország minden iskolájába be szándékozták vezetni a magyar nyelv oktatását (nem a magyar nyelvű oktatást!!). A román nyelv oktatása elleni tiltakozás a ma "szocialista" Romániájában, mely "megoldotta a nemzetiségi kérdést", a legvehemensebb sovinizta megnyilvánulásként értékelődne. Nyilván természetellenes is lenne. (Vagy képzeljük el, mi lenne, ha mondjuk a szintén "szocialista" Észt Köztársaságban nem akarnának orosz nyelvet tanítani! Annak a feltételezése pedig, hogy a román Nagy Nemzetgyűlésben egy székely képviselő magyarul vagy a Legfelsőbb Szovjetben akármelyik köztársaság képviselője anyanyelven szólalna meg, egyenesen a képtelenségek birodalmába tartozik.) De ebből logikusan ered a kérdés: a monarchia utódállamai ma milyen jogon marasztalják el *ezért* az akkori magyar politikát?

A román alkotmány 22. cikkelye kimondja, hogy a nemzetiségek által lakott területeken, azok minden intézményében szabadon használhatják anyanyelvüket, melyet ezen intézmények alkalmazottainak ismerniük kell. E sorok írója - nemzetiségi területen! - nem egyszer volt alkalmi (és önkéntes) tolmács a rendőrségen, midőn a rendőrtisztviselő ridegen felszólította a csak anyanyelvét beszélő idős (és esetleg falusi) embert, hogy beszéljen románul. Hogy e jelenség hogyan jelentkezik kevésbé hivatalos helyen - mondjuk a kereskedelemben - arról jobb nem is beszélni.

Mint mondtuk, természetesnek tartjuk, hogy az állam nyelvét az anyanyelvi iskolákban is tanítják. Kevésbé természetes viszont, hogy a Románia történelmének és földrajzának tanítása

is román nyelven történik, aminek szerepe: megerősíteni azt a sugallatot, hogy e táj történelme és földrajzi környezete is mindig román volt. Egyébként ez is hagyomány: a "szocialista" Románia ezt a két világháború közötti "tőkés-földesúri" Romániától vette át, ahol e tárgyak tanítása a felekezeti iskolákban is románul folyt.

Sok támadás érte azt a kossuthi felfogást (magyarok tollából is), amely szerint a Magyarországon élő népek a magyar politikai nemzet tagjai, melyen belül megőrizhetik nemzetiségi sajátosságait. A mai Romániában - mint már utaltunk rá - a homogén "szocialista román nemzet" megteremtése a nyíltan hirdetett cél. A magyar kulturális létesítmények (még az intézményesítettek is - bár azok, a lapoktól a színházig, mind román megfelelőikkel "közös adminisztrációval" rendelkeznek; a még nem vegyes magyar iskolák pedig további felszámolás alatt vannak) a biztonsági szervek kitüntetett érdeklődésének "örvendenek". Ellenőrzésük módja, a rájuk nehezedő nyomás külön tanulmányt érdemelne.

A múlt század magyarországi románságának önálló érdekvédelmi és kulturális szervezetei voltak. A mai romániai nemzetiségek kulturális élete nem önálló, érdekvédelmi szervezeteik nincsenek. A "nemzetiségi dolgozók tanácsai" kizárólag papíron léteznek. A Magyar Népi Szövetségre, melyet a kommunista párt azért hozott létre, hogy a magyarok körében is tömegbázist biztosítson magának, csak addig volt szükség, míg a kommunista hatalom meg nem erősödött. A nemzetiségeknek tett ígéreteket - akárcsak az osztrákok 1849-ben - visszavették. Ez a visszavétel azonban egyrészt erőszakosabb, másrészt okosabb: fokozatos volt. A második világháború után volt egy magyar vezető értelmiségi réteg, mely a kommunista tanok által áthatva (ez se rosszabb, mint a múlt századi császárhűség román koncepciója) bevette a demokratizálás ígéretésének demagógiáját (ami a béketárgyalásokon is szerepet játszott, feleslegesnek tüntetve föl a békeszerződésbe iktatandó nemzetiségi biztosítékokat), és elfogadva az adott helyzetet, őszintén törekedett a románokkal való megegyezésre. 1949 volt a fordulat éve. Felszámolták a Magyar Népi Szövetséget, vezetőit, aktivistáit bebörtönözték, olyan dolgokat róva föl nekik, amiket a kommunista párt tudtával, sőt biztatására cselekedtek. A kulturális felszámolás azonban hosszabb folyamat, és megtorpanásokkal (de valószínűleg nem perspektívák nélkül) ma is folyik.

Mindennek a mozgója a román ideál, melynek tiszta imperialista formáját Papiu-Ilarian megfogalmazásában olvashatjuk, s mely (a megváltozott körülményekből következően) leszűkített formában ma is él és hat. A leszűkítettség azonban nem jelenti azt, hogy Bessarabia vagy Dél-Dobruzsza nem élne továbbra is a román szívekben, vagy közvetetten (magánbeszélgetésekben közvetlenül is) ne kísértene továbbra is "a Tiszáig" gondolata. Ezen ideál számára tüske minden más nyelvet beszélő román állampolgár. Ebből következik tehát mai helyzetünk, melynek indoklására nem csupán a dákoromán múlt idézgetése szolgál, hanem a románság által a múltban elszenvedettek revansának az indulata is. Nem véletlen az a tény, hogy Păunescu tollából (A. Păunescu: A legnagyobb áldozat az élet -; Magazin, 1982. január 30.) nyomdafestéket látnak a Memorandum-per egyik főszereplőjének, Lucaciunak próféciás szavai: "Tántoríthatatlanul hiszek abban, hogy bosszút fogunk majd állni, és a mi bosszúnk borzalmas lesz számukra".

A mai "szocialista" Románia a bosszúnak a kerete és színhelye. Minden vélt, felnagyított vagy reális sérelem, ami a románokat, nem csupán a kiegyezés Osztrák-Magyar Monarchiájában, de az azt megelőző idők Ausztriájában is érte, a mai magyarokra háramlik vissza. De ezt eredményezi a magyar középkor újkori szemléletű (tehát inadekvát) interpretációja is. És elmúltak már azok az idők (negyvenes-ötvenes évek), amikor mindezért az uralkodó osztályt tették felelőssé. A mai szóhasználatban *a magyarok* a hódítók, *a magyarok* az elnyomók, ezen a téren is visszavéve a múlt századi nacionalista-sovinisza értelmezést. Elhallgatva vagy elfeledve a saját részükről történt igazságtalanságokat, valamint

mindazt, amit kaptak a magyaroktól (mert azért ilyen is van), megteremtődik a gyűlölködés szításának közvetett módja, ami Lăncrănjan említett könyvében viszont meglehetősen közvetlen formát nyer. Ebben a légkörben természetessé válhatnak a román közvélemény számára is mindazok a korlátozó intézkedések, amelyek a magyarságot sújtják mind gazdaságilag (a munkahelyeken történő megkülönböztetés által), mind politikailag (az érdekvédelem lehetetlensége által), mind pedig kulturálisan.

Mindennek a leplezésére megteremtődik a szóvirágok látszatvilága, mely mindenekelőtt statisztikákban ölt testet. Kulturális vonatkozásokban például: ennyi könyvet, újságot, folyóiratot adunk ki magyarul; ennyi gyermek tanul magyar nyelven iskoláinkban stb. Csak éppen a lényeges, a releváns adatokkal nem találkozunk sehol: a magyar gyermekek számára viszonyítva hányan járnak magyar nyelvű tagozatokra; a magyarság arányához viszonyítva hogyan is áll a könyvkiadásunk; milyen is az iskolahálózat szerkezete, - de még az is titok, hogy hogyan is oszlik meg a magyar lakosság vidékekre és helységekre lebontva. Teljes mértékben hiányoznak a nemzetiségsszociológiai vizsgálatok. Olyan kérdéseket pedig, hogy milyen arányú a nemzetiségi részvétele az adminisztratív vagy a gazdasági vezetésben (nem a képviselők között, mert erre megvan a kirakat-statisztika), vagy mondjuk a lakáskérelmezők nemzetiségi összetétele hogyan egyezik a lakáshoz jutók összetételével - még álmában sem merne feltenni senki. Talán a kérdés feltevése is felérne hazaárulással.

Nem kétséges: a magyar állam a múltban helytelen nemzetiségi politikát folytatott. E helytelenség módján és mértékén azonban vitatkozni lehetne - és minden bizonnyal kellene is -, egybevetve a világ más tájain az adott korban megtalálható viszonyokkal. Az sem kétséges, hogy a múlt társadalmi kizsákmányoló társadalmak voltak. (De ha ragaszkodunk a "kizsákmányolás" marxista fogalomhasználatához: ma vajon melyik nem az - különösen Kelet-Európában?) Az igazságtalanságok vérbosszús következményeit ma éppen azok sínylik meg a legjobban, akiknek ősei a románokkal együtt szenvedték meg azt. Az igazságszolgáltatás se mindig a vétkeseket bünteti meg, a történelem sohasem...

Megtört, másodrendű állampolgároként - úgy vélem - örvendhetnénk, ha annyi valós jogunk lenne, mint a románságnak a múlt századvég Magyarországnál!

A magyarságnak mintegy negyede (nem számítva a világ különböző országaiba emigráltakat) a Monarchia utódállamaiban kisebbségként él. Ezen államok demokratikus hagyományokkal alig rendelkeznek, minek következtében e kisebbség helyzete - mindenekelőtt Romániában, a Szovjetunióban és Csehszlovákiában - meglehetősen reménytelen. (Jellemző, hogy Csehszlovákiában az első világháború után mint kommunista, a második után mint fasiszta náció nyilvánított nemkívánatosnak.) A 46-os békeszerződés helyzetünkre nézve semmi biztosítékot sem adott. Hiába is adott volna, hiszen pl. Románia a két világháború között sem vette figyelembe a versailles-i szerződés erre vonatkozó kitételeit.) Azóta a nemzetiségi kérdés a "szocialista" államok belügye, s mint ilyen, "mintaszerűen meg lett oldva".

Ez a mintaszerűség - úgy tűnik - a mai Magyarország nemzetiségeire nézve valódi érvénnyel bír. Az említett három országban azonban legteljesebb az önkény, a kijátszások és a látszatok "mintaszerűségéről" lehetne beszélni.

A kibontakozás - elméletben - a demokratizálódás irányában lehetne keresendő. Az erre vonatkozó remények azonban nem csupán ezen országok totalitárius hatalmi berendezkedése miatt illuzórikusak, melynek kereteiben a nemzetiségek önállósodásának réme jó eszköz a hatalom birtoklóinak kezében saját népük féken tartására, de valós akadálya is a demokratizálódási folyamatnak, lévén, hogy veszélyeztetni látszik a nacionalista érdekeket, melyeknek a mai vezetés a letéteményese. (Mindenekelőtt a Szovjetunióra érvényes ez -

persze itt nem a magyar kisebbségre, hanem a birodalmat alkotó számtalan népre gondolunk - , valamit Romániára, ahol Erdély elvesztésének félelme - valószínűleg a rossz lelkiismeret miatt is - élénken él a köztudatban.) A fentiekben már vázolt, több évszázados múltra visszatekintő, s többé-kevésbé rejtetten ma is szított gyűlölködés nem kecsegtet semmi jóval a romániai magyarság sorsát illetően. Minden magyar kezdeményezést egyrészt elhallgatnak, másrészt megtorolnak. Általános nézet: minden bátor kiállítás *felesleges* mártírokat teremt. (Egyesek még hozzáteszik: a helyzetünkön is rontana. De az ellenkezője vajon nem a romlást segíti-e?)

E sorok írójának meggyőződése, hogy a romániai magyarság túlnyomó többsége (hogy ne fogalmazzak végletesebben) őszintén szeretné a demokratikus megegyezést a románokkal, ha szabadon maradhatna önmaga. De a hallgatás országában titkos szövetségest is nehezen találsz. A hivatalos politika pedig (melyet e vonatkozásban igen sokan támogatnak) - hogy egy képpel éljünk - nem arra törekszik, hogy a magyarság leszakított ágát oltóvesszőként használja, s beoltsa a *romániai* politikai, gazdasági és kulturális élet nagy fájába, ahol az a maga virágait és gyümölcseit hozhatja, hanem a román fa árnyékába dugná azt állítva, hogy egyformán süti őket a szocializmus paradicsomkertjének román napja, a maga rügyeit próbálván beleszemezni, hogy végül bebizonyítsa: még meggyökeresedni sem tud, s csak a tűzre jó már, hogy hamujából trágya lehessen...

Úgy tűnik tehát, hogy a romániai magyarság helyzetéből adódóan lépésképtelen(?). Miben reménykedhet akkor? Külső segítségben? _

E kérdésre szükségszerűen Magyarország az első gondolat, mely természetes hazája lehetne minden magyarnak. A román vezetés minden bizonnyal boldog lenne, ha a magyarok eltakarodnának az országból, feladván ezeréves táji és történelmi kötődéseiket. Az igazságtalan status quo végső stabilitást nyerne. De gazdasági és emberi szempontból is képtelenség elképzelni bár: kétmillió ember, feladva mindent, áttelepszik egy tízmilliós országba.

A következő gondolat: változtassuk meg a status quót. A történelmi múltat, de mindenekelőtt a demográfiai összetételt figyelembe véve méltányos területi megosztás eszközzésére kell törekedni, és meghúzni a valóban igazságos határokat, amit századunk két békediktátuma elszalasztott.

Ilyen változtatásokra a nagyhatalmak nélkül gondolni sem lehet. Magyarország és Románia a Szovjetunió érdekszférájába tartozik; bármilyen változtatás mindenekelőtt ez utóbbi területét érintené - hogyan támogatna tehát egy ilyen gondolatot?!

Mindebből következően Magyarországnak csupán arra lehet törekednie, hogy a Szovjetunió nagyhatalmi támogatásával arra készítse a környező államokat, hogy valóban biztosítsák nemzetiségeik számára az alkotmányukban előírt jogokat (erő nélkül, úgy tűnik, ez se menne). De hiszen Kelet-Európában a nemzetek és nemzetiségek legnagyobb elnyomója éppen maga a Szovjetunió!

Bármily elkésérítő vagy felháborító számunkra, hogy Magyarország nem tesz értünk semmit, ha logikusan végiggondoljuk helyzetét, lehetőségei ennyiben állnak: olyan kultúréletet teremt, melyben a nemzeti öntudat nem vész el, s a magyarság problémái kertelés nélkül felszínre kerülnek, nemzetiségeivel a környező államok számára példát statuál, és totalitárius rendszerét (mert neki is az van) az oroszok által eltúrt mértékben fellazítja. Márpedig - az utóbbi időben - mindinkább ennek a megvalósítása irányában halad.

Na de a nyugati hatalmak? - tehetnék fel a végső kérdést. Azok, akik cinikus közönnyel szabdalják fel az első világháború után nem az ezeréves Magyarországot, hanem a magyarság

eleven testét? Akik Károlyi Mihály Magyarországot a csonkításokkal a vörös felfordulásba taszították, mintegy utólagos érvet nyerve arra, miért nem hagyhatták egyben a magyarságot. Akik kettős mércével mértek, attól függően, hogyan sugallták érdekeik: Csehország határait a történelmi hagyomány (a német Szudéta-vidék ellenére), Szlovákia, Jugoszlávia és Románia határait pedig a nemzetiségi összetétel alapján húzták meg, hozzájuk csatolva szinte minden olyan területet, ahol szerbek, románok vagy szlovákok éltek, az ott élő magyarság többségi számarányát figyelembe se véve. A Partiumot pedig, mely szinte teljesen magyarul lakta vidék volt, *stratégiai* indokok alapján adták Romániának, míg a mai Dél-Szlovákia (a Csallóköz) színmagyar területei *gazdasági* indoklással jutottak Csehszlovákiának. Azok, akik a Szovjetunióval ebben a kérdésben egy húron pendülve a trianoni határok visszaállítását határozták el egy úgynevezett "igazságtevésért" folyó háború után. (Ez volt az egyedüli kérdés, melyben a nagyhatalmak 1946-ban teljesen egyetértettek.)

De hátha mára változott a helyzet? - óvakodhatna az optimista. Hiszen azért csak szó esik Nyugaton rólunk, meg az emberi jogokról.

Válaszunk szkeptikus. A wilsoni elvek is olyan szépen hangzottak, mégis mi lett belőlük, mikor a hatalmi érdekek üstjébe szóródtak? S nem éppen a nyugati hatalmak ismerik el *jogszerűként* a Szovjetunió hatalmi fennhatóságát Kelet-Európában, vagy nem éppen az USA adja meg évről évre - a belső helyzet teljes ismeretében - a legnagyobb kedvezményt a Romániával folyó kereskedelemben csak azért, mert az nem *éppen* úgy táncol, ahogy az oroszok fütyülnek?

Mit akarsz? - szól a béketűrő - hidegháborút, fegyvercsörtetést? Vagy éppen új világégést talán?

Egyiket sem - mondhatjuk erre. Csak felmértük helyzetünk kilátástalanságát.

Papiu-Ilarian Kossuth államszövetség-elméletét értelmezte magyar ideálként. Ezt az elméletet - mely autonóm tagállamok önkéntes szövetsége lett volna, melyben Erdély, sőt a bácskai szerbek is önkormányzatot nyerhettek volna, melynek központi kormánya évenként más- más tagállam fővárosában székelne volna, melynek fő feladata a nagyhatalmakkal, főleg Oroszországgal szembeni függetlenség biztosítása lett volna - ezt sorolta Papiu-Ilarian a szláv, a germán és a román imperialista lidércnyomások közé. Hogy rosszhiszeműségből-e vagy félreértésből - talán ki lehetne nyomozni. Egy azonban biztos: az orosz fenyegetés ellen, mely ma éppoly aktuális, mint 130 esztendővel ezelőtt, ma is csak egy ilyen államszövetség lehetne tájainkon reális ellensúly. Ennek lehetőségét azonban mi, szlovákok, románok, magyarok, úgy tűnik, végképp eljátszottuk.

Szükségtelenné e szövetséget csak az orosz birodalom önálló államokra bomlása tehetné, ehhez azonban talán csak egy újabb világégés vezethetne, amitől mindnyájunkat mentsen meg az Isten. (S melyben Magyarország, újólga rossz lóra téve, végképp elveszhet.)

A geológusok szerint a hegyek - mondjuk a Kárpátok - keletkezése idején élő ember észre se vette volna, hogy ilyen irányú folyamatok játszódnak le, lévén azok igen lassúak. Lehetséges, hogy a Kárpát-medencében új bércek emelkednek, csak mi, e folyamat kortársai, nem vesszük észre, s nagyranövésüket meg sem érhetjük.

Egyesek szerint a legfontosabb feladatunk az, hogy megőrizzük magunkat.

Vajon lesz-e mire?

□

(Tóth Károly Antal)